

ผ้าขึ้นลายนางหาญของชาวไทดำกับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม

Nang Harn Patterned Sin Fabric of Tai Dam and Cultural Interpretation

จิรพัฒน์ นาเทวา¹ พรสวรรค์ ศิริกัญจนารณ์² พงษ์พร ศรีจันทวงศ์³

E-mail: jeerapat.joejo2540@gmail.com

โทรศัพท์: 09-4275-7760

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของลายผ้าขึ้นชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์กลุ่มแม่บ้านสตรีทอผ้าพื้นฟู จำนวน 5 คน วิเคราะห์และตีความโดยใช้แนวคิดเรื่องสัญลักษณ์และการสื่อความหมาย (Symbol and Interpretation)

ผลการศึกษาพบว่า ลายผ้าขึ้นของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาดทั้งสอง 2 ชนิด คือ ผ้าขึ้นลายแดงโม และผ้าขึ้นนางหาญ มีจำนวน 5 ลาย ได้แก่ หมี่ลายนาเกี้ยวกัน หมี่ลายนาเกะกัน หมี่สายรุ้ง ชิดลายตุ้ม และชิดลายแมงก่าเบี้ย (ผีเสื้อ) ลายผ้าขึ้นนางหาญดังกล่าว สื่อความหมายได้ 4 ลักษณะดังนี้ 1) ความอุดมสมบูรณ์ 2) อำนาจและชนชั้นทางสังคม 3) ความกล้าหาญและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และ 4) ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวไทดำ

ลายผ้าขึ้นแต่ละลวดลายนั้นมีเรื่องเล่าที่สืบสานต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เมื่อชาวไทดำได้เปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่โลกภายนอกตามกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้มีการสร้างอัตลักษณ์ทางด้านการแต่งกายผ่านผ้าขึ้น และนำเรื่องเล่าเกี่ยวกับผ้าขึ้นมาสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ผ้าขึ้น

คำสำคัญ: ผ้าขึ้นไทดำ ผ้าขึ้นนางหาญ บ้านนาป่าหนาด และการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม

¹ นายจิรพัฒน์ นาเทวา นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² รองศาสตราจารย์ ดร.พรสวรรค์ ศิริกัญจนารณ์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์พร ศรีจันทวงศ์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Abstract

This article aimed to study the cultural interpretation of Sin fabric pattern of Tai Dam people in Na Pa Nad Village, Khao Kaew Subdistrict, Chiangkhan District, Loei Province. The data was collected from documents and filed study by interviewing 5 members of the Female Weavers Group. The obtained data was analyzed and interpreted based on the concept of symbol and interpretation.

The study showed that the 2 types of Sin fabric patterns of Tai Dam people in Na Pa Nad village namely Taeng Mo pattern and Sin Nang Harn pattern were consisted of 5 patterns including Mi Lai Nak Kiow Kan, Mi Sai Rung, Kid Sai Rung, Kid Lai Tum, and Kid Lai Maeng Kam Bia (butterfly). For Sing Nang Harn pattern, it can be interpreted as 4 characteristics: 1) abundance, 2) power and social classes, 3) courage and gratitude for ancestors, and 4) solidarity of Tai Dam people.

For each of Sin Fabric patterns, there is a narrative told from generation to generation. When Tai Dam people opened community-based tourism to the outside world according to the trend of globalization, the identity of the dress was created through the Sin fabric, and the narratives about Sin fabric were brought to create value and add value to Sin fabric products

Keywords: Tai Dam Sin Fabric, Sin Nang Harn fabric, Na Pa Nad village, cultural interpretation

ความนำ

ไททรงดำ หรือ ลาวโซ่ง เป็นคำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ซึ่งเป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในเขตสิบสองจุไท บริเวณลุ่มแม่น้ำดำและลุ่มแม่น้ำแดงในภาคเหนือของประเทศเวียดนาม ที่เรียกกันว่าเมืองแดง หรือเดียนเบียนฟูในปัจจุบันอพยพผ่านมายังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงถูกเรียกว่า ลาวโซ่งชนกลุ่มนี้ได้มีการอพยพเข้ามาในประเทศไทยหลายครั้งตั้งแต่ในสมัยกรุงธนบุรี และช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยนานกว่า ๒๐๐ ปี แล้ว มีวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ มีความรู้ความชำนาญด้านการทอผ้าที่สวยงาม โดยเฉพาะเสื้อและผ้าซิ่น ถือเป็นผ้าพื้นเมืองที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชัดเจน ชาวลาวโซ่ง หรือไททรงดำส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดเพชรบุรีและยังคงรักษาจารีตประเพณี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองไว้อย่างเคร่งครัด (สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย, สืบค้นเมื่อ วันที่ 11 ตุลาคม 2565.)

ส่วนประวัติชาวไทดำในพื้นที่จังหวัดเลยนั้น ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดเลยได้บันทึกถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ในอดีตชาวไทดำกลุ่มนี้ในระยะแรกถูกกวาดต้อนมาถึงกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ตั้งหลักแหล่งที่บ้านหมี่คลองสนามแจง จังหวัดลพบุรี จนกระทั่ง 8 - 9 ปี ต่อมาเจ้าเมืองบริขันธ์มาทูลขอราษฎรกลับไปยังเมืองเชียงขวางตามเดิม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯก็ทรงยินยอมให้ชาวไทยดำอพยพกลับไปตามคำร้องขอ เมื่อเดินทางมาถึงเมืองหล่ม เจ้าเมืองบริขันธ์ปล่อยให้ชาวไทดำกลุ่มนี้อยู่ที่เมืองหล่มเนื่องจากช่วงนั้นลาวมีปัญหาในการเจรจากับฝรั่งเศส ด้วยเหตุนี้ไทยจึงตั้งหลักแหล่งอยู่บ้านห้วยปูน ตำบลน้ำค้อ อำเภอหล่มสัก นานประมาณ 16 ปี ต่อมาชาวฝรั่งเศสได้มาขออนุญาตจากฝ่ายไทย เพื่อนำราษฎรที่ตกค้างกลับไปยังประเทศลาว ชาวไทยดำกลุ่มนี้จึงได้เดินทางกลับไปยังเชียงขวาง ครั้นไปถึงเมืองเชียงขวางแล้วพบว่าเชียงขวางไม่เหมาะสมที่จะตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ จึงชักชวนกันอพยพกลับมายังเมืองหล่มสักตามเดิม โดยเดินทางข้ามน้ำโขงมาขึ้นฝั่งที่บ้านสงาว อำเภอปากชม จากนั้นเดินทางต่อมาบ้านปากปัด นาค้อ ท่าบม และได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านนาป่าหนาดเนื่องจากเห็นว่าทำเลดี และอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ โดยอพยพมาเมื่อปี 2448 จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 15 ครัวเรือนและให้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านนาป่าหนาด ตามชื่อต้นหนาดที่มีอยู่มากมายในบริเวณนั้น (ดาร์เรตัน เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2529 : 126)

ชาวไทดำในพื้นที่จังหวัดเลย มีวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อและประเพณี เช่นเดียวกับไทดำในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทย กล่าวคือชาวไทดำมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น ภาษาพูด ประเพณี พิธีกรรม การแต่งกาย ซึ่งได้ส่งสมยัตถิ์ปฏิบัติและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ได้แก่ ประเพณีการเลี้ยงผีเรือน (พิธีกรรมเสนเฮือน) เสนบ้าน (เลี้ยงผีบ้าน) เป็นต้น นอกจากนั้นชาวไทดำยังได้สืบทอดในด้านอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนการทอผ้าและการแต่งกาย ผู้หญิงชาวไทดำทุกคนจะถูกสอนให้รู้จักผ้าทอตั้งแต่เด็กโดยเรียนรู้จากแม่เพื่อนำมาเป็นเครื่องนุ่งห่มของทุกคนในครอบครัว เช่น การทอผ้าลายแดงโม การทอผ้าลายหมี่ การทอผ้าลายนางหาญ เป็นต้น (กร ไพศุณย์, สัมภาษณ์ 13 เมษายน 2551) ชาวไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมการเล่าเรื่อง ดังนั้นจะเห็นว่าการแต่งกายของชาวไทดำจะมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับกระดุมผีเสื้อและเมสึดผักบู่ เรื่องเล่าเกี่ยวกับเกล้ามวยผมของแม่หญิง ตลอดจนเรื่องเล่าเกี่ยวกับลายผ้าซิ่นต่าง ๆ ซึ่งมีความน่าสนใจอย่างยิ่ง

เรื่องเล่าเกี่ยวกับลายผ้าซิ่นของชาวไทดำ มีลักษณะเป็นตำนานที่เล่าสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น มีนัยยะการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม ดังที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2550) ได้กล่าวไว้ว่า “วัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ ซึ่งจะต้องมีการวิเคราะห์และตีความการกระทำสัญลักษณ์นั้น ๆ อันจะส่งผลต่อความสัมพันธ์ของกลุ่มสถานภาพต่าง ๆ รวมทั้งระดับรูปแบบและค่านิยมทางสังคมที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าสัญลักษณ์เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม ดังนั้นกระบวนการทางสังคมหรือวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ มักแสดงออกมาโดยผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ” ดังนั้นเรื่องเล่าเกี่ยวกับลาย

ผ้าขึ้นจึงเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายในด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียนบทความมีความสนใจที่จะศึกษาลายผ้าขึ้นของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด โดยกำหนดศึกษาผ้าขึ้น ผ้าขึ้นนางหาญ เก็บข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม วิเคราะห์และตีความข้อมูลโดยใช้คิดหลักคือ สัญลักษณ์และการสื่อความหมาย (Symbol and Interpretation) ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของลายผ้าขึ้นชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว

อำเภอเชียง จังหวัดเลย

ขอบเขตของการศึกษา

- พิพิธภัณฑ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
- แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ไตดำนาป่าหนาด เอื้อนอ้าย เอ็ม บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอ

เชียงคาน จังหวัดเลย

คำจำกัดความ

- ผ้าขึ้นไทดำ หมายถึง ผ้าที่เย็บเป็นถุงสำหรับผู้หญิงชาวไทดำ โดยจะมีขนาดสั้นยาว และกว้างแคบต่าง ๆ กันไปขึ้นอยู่กับรูปร่างของผู้หญิงและวิธีการนุ่ง โครงสร้างผ้าขึ้น ของกลุ่มชนชาวไทดำ

- ผ้าขึ้นนางหาญ หมายถึง เป็นผ้ามัดหมี่มีลวดลายที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำมาแต่โบราณ มีบทบาทกับวิถีชีวิตดั้งเดิมสืบทอดมาเพื่อเป็นสื่อผ้าสวมใส่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ และฐานะของผู้สวมใส่ ผ้าขึ้นลวดลายนางหาญ

- บ้านนาป่าหนาด หมายถึง หมู่บ้านวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทดำ ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

- การสื่อความหมายทางวัฒนธรรม หมายถึง การจัดการมรดกทาง วัฒนธรรม เป็นกระบวนการหนึ่ง เหมือนการแปลและถ่ายทอด “ข้อความ” หรือ “สาร” ไปยังผู้รับสารทราบ มีรูปแบบการเล่าเรื่องจากการตีความเพื่ออธิบายหรือสื่อสารให้คนในสังคมเข้าใจ

ลายผ้าขึ้นนางหาญของชาวไทดำกับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม

ชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด มีวัฒนธรรมการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำเป็นเอกลักษณ์ทั้งเสื้อผ้าสำหรับในชีวิตประจำวัน และเสื้อผ้าสำหรับใส่ในงานประเพณี หรืองานบุญต่าง ๆ ผู้หญิงชาวไทดำ มีความสามารถในการทอผ้าโดยในอดีตนั้นผู้หญิงจะต้องทอผ้าไว้ใช้เอง โดยเฉพาะผ้าขึ้น โดยปกติในชีวิตประจำวันจะนุ่งขึ้นแดงโม ซึ่งจะใช้นุ่งกันทุกคน ทุกโอกาส ไม่ว่าแต่งกายอยู่กับบ้าน แต่งกายไปงานสำคัญ แต่งกายไปทำงาน หรือเดินทางไกล ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งได้อย่างชัดเจนที่สุด ผ้าขึ้นของสตรีไทดำในประเทศไทยยังคงปรากฏให้เห็น มี 3 ชนิด ได้แก่ 1) ผ้าขึ้นลายแดงโม ทำมาจากผ้าฝ้ายย้อมคราม ทอสลัสีขาวหรือสีฟ้าอ่อนเป็นลายทางยาวลงมา มองคล้ายกับลายของเปลือกแดงโม เป็นผ้าขึ้นที่สตรีไทดำนำมาใช้สวมใส่ในทุกโอกาส (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2540) 2) ผ้าขึ้นตาหมี่ เป็นผ้าขึ้นที่ทอมาจากฝ้ายหรือไหมที่ย้อมให้มีสีฉูดฉาดสะดุดตา มีลวดลายที่พบ ได้แก่ ลายหอแก้ว ใช้ใส่ในงานโอกาสพิเศษเฉพาะสตรีไทดำกลุ่มสายตระกูลผู้ท้าว และ 3) ผ้าขึ้นนางหาญ เป็นผ้าขึ้นที่มีความพิเศษในเรื่องของลวดลาย และการทอที่ใช้ความประณีต เนื่องจากมี 5 ลวดลาย ได้แก่ หมี่ลายนาเกียวก้น หมี่ลายนาเกะก้น หมี่สายรุ้ง จิตลายตุ้ม และ จิตลายแมงก่าบี่ (ผีเสื้อ) และใช้ 2 เทคนิคการทอในผ้าผืนเดียว มีการทอและใช้ในกลุ่มไทดำสายตระกูลผู้ท้าว เขตบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย แห่ง

เดียวในประเทศไทยเท่านั้น เป็นเรื่องที่น่าแปลกใจมากที่สุดที่ผ้าชิ้นนางหาญเป็นผ้าทอมือที่บรรพบุรุษไทดำได้ประดิษฐ์และมีไทดำบางส่วนนำติดตัวมาจากเมืองแถน แต่มีการทอผ้าชนิดนี้อยู่เฉพาะในกลุ่มไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย แต่เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย (กานต์ฉรณี สีสหมากสุก, 2565)

ภาพโดย : จีรพัฒน์ นาเทว , 8 ตุลาคม 2565

ดังได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่า ผู้เขียนบทความจะนำลายมาศึกษาวิเคราะห์การสื่อความหมาย จำนวน 5 ลายคือ หมี่ลายนาคเกี้ยวกัน หมี่ลายนาคเกาะกัน หมี่สายรุ้ง ขิดลายตุ้ม และ ขิดลายแมงก่าเปี้ย (ผีเสื้อ) ซึ่งลายทั้ง 5 ลาย สามารถสื่อความหมายทางวัฒนธรรม 4 ด้าน ดังนี้

1. การสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ และความรุ่งเรือง

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีวิถีการทำมาหากินที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ตามสภาพแวดล้อมของบ้านนาป่าหนาด เป็นเรือกสวน ไร่ นา และตั้งหมู่บ้านใกล้ภูเขาคือภูแก้วและภูหวด ซึ่งชาวบ้านนาป่าหนาดเชื่อว่าเป็นที่อยู่อาศัยสิ่งเหนือธรรมชาติ (เจ้าภูแก้ว และเจ้าภูหวด) ชาวบ้านได้อัญเชิญเป็นผีเจ้าบ้าน ชุมชนไทดำเชื่อว่าเจ้าภูแก้วภูหวดเป็นผู้ลดบันดาลให้พืชผลได้ผลผลิตที่ดี ตลอดจนอาหารการกินมีความอุดมสมบูรณ์และยังช่วยปกป้องคุ้มครองผู้ที่ไปทำมาหากินอยู่บนภูเขา (เพ็ญนิภา อินทรตระกูล, 2535 : 63) จะเห็นได้ว่าชาวไทดำมีวิถีชีวิต การทำมาหากินที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เช่น การประกอบอาชีพการเกษตร วัฒนธรรมอาหารที่นำผักมาเป็นเมนูสำคัญ ได้แก่ จูบผัก แก้วอด เป็นต้น

ในโลกทัศน์ของกลุ่มคนที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้ภูแก้ว และภูหวดนั้นเชื่อว่าเจ้าภูแก้ว ภูหวด เป็นนาค อย่างเช่นชาวบ้านวังอาบช้าง จะขึ้นไปทำพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าภูแก้วที่จำจำปาทุก ๆ ปี เพื่อให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล เช่นเดียวกับชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดที่นับถือเจ้าภูแก้วในฐานะผู้ให้ความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นความเชื่อเรื่องนาค ถือเป็นพื้นฐานดั้งเดิมของชาวไทดำ ดังที่ประคอง นิมมานเหมินทร์ (2554 : 21) ได้กล่าวว่านาคในความคิดความเชื่อของคนไทย - ไท นั้น มีลักษณะคล้ายงู แต่ตัวใหญ่กว่ามาก เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ มีสภาพกึ่งเทพกึ่งสัตว์ คนไทย - ไท เชื่อกันว่านาคมีความเกี่ยวข้องกับน้ำ และเชื่อว่าปริมาณน้ำฝนที่ตกในแต่ละปีมีความเกี่ยวข้องกับจำนวนนาคที่ให้น้ำ และมักเชื่อกันว่าในแม่น้ำใหญ่ เช่น แม่น้ำโขง หนองน้ำหรือทะเลสาบบางแห่งมีน้ำอาศัยอยู่ ดังนั้นชาวไทดำจึงนำความเชื่อเรื่องนาคซึ่งผูกพันอยู่กับวิถีเกษตรที่พึ่งพิงแหล่งน้ำธรรมชาติ ประดิษฐ์เป็นลายผ้าที่ชื่อว่า “ลายนาคเกี้ยวกัน” เป็นลายหนึ่งอยู่ในผ้าชิ้นนางหาญ ซึ่งอิสริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ และไทยโรจน์ พวงมณี (2556 : 829) ได้ว่าลายนาคเกี้ยวกัน มีลักษณะเป็นนาคสองแม่ลูกโดยตัวแม่พาลูกออกมาเล่นน้ำให้ลูกเกาะบนหลัง

ทำให้มนุษย์มีน้ำในการประกอบกิจการเกษตรตลอดปี มีพืชผลอุดมสมบูรณ์ ในขณะที่ “ลายนาคเกี้ยวกัน” หมายถึง พญานาคสองตัวลงมาเล่นน้ำที่เมืองมนุษย์ทำให้มีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์

โดยสรุปความเชื่อเรื่องนาคมีความหมายหลากหลาย หากแต่ “นาค” ในความหมายของชาวไทดำนั้น น่าจะหมายถึงความอุดมสมบูรณ์เพราะชาวไทดำมีวิถีชีวิตผูกพันกับการเกษตรและธรรมชาติ นอกจากนั้นความเชื่อเรื่องนาคยังมีความสอดคล้องกับมิติความหมายความอุดมสมบูรณ์ในแง่เพศภาวะซึ่งเชื่อมโยงกับการทอผ้า เพราะงานทอผ้าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการเป็นหญิงที่สมบูรณ์และเป็นแม่ศรีเรือนที่ดี ก่อนเข้าสู่อุดมการณ์หลักของมนุษย์ในสังคมที่ผูกพันกับสัญลักษณ์นาค ดังนั้นความหมายของ “นาค” ไม่เพียงแต่ในแง่ของการเกษตร หากแต่หมายถึง ความสมบูรณ์ของกุลสตรีอีกด้วย ดังจะพบว่าในนิทานของชาวไทดำมีเนื้อหาของนิทานที่เน้นการสั่งสอนลูกสาวให้เป็นแม่ศรีเรือน ดังเรื่อง “อีเอี้ยกับอีน้อง” ซึ่งเพชรตะบองไพศุณย์ (2551 : 3) ได้กล่าวว่า ผู้หญิงไทดำทุกคนจะถูกสอนให้รู้จักทอผ้าตั้งแต่เด็ก โดยการเลี้ยงไหม การสาวไหม การทอผ้าด้วยลวดลายต่าง ๆ บนผืนผ้าและวิธีการทอผ้าตั้งแต่การปลูกฝ้าย การปั่นฝ้าย การทอด้วยกี่และการตัดเย็บ โดยเรียนรู้จากแม่เพื่อนามาเป็นเครื่องนุ่งห่มของทุกคนในครอบครัว

จากการที่โลกทัศน์ของชาวไทดำมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ดังนั้นลายผ้าอื่น ๆ อย่าง “ลายแมงก่าบี้” หมายถึงสัญญาณเตือนก่อนฝนจะตก ทั้งนี้ฝนจะตกมากหรือน้อยผีเสื้อจะบินออกมาส่งสัญญาณ และชาวไทดำเชื่อว่าเป็นสัตว์ที่อยู่ระหว่างฟ้ากับดิน หรืออีกนัยหนึ่งคือมนุษย์กับสวรรค์ ส่วนลายผ้าซิ่นลายรุ่งหรือลายปราสาท

(ภคพล รอบคอบ, 2563 : 79) โดยธรรมชาติสายรุ่งจะเกิดขึ้นหลังจากฝนตกแล้ว สายรุ่งมีความสวยงาม ชาวไทดำเชื่อว่า ลายรุ่ง หรือซ้อยอดปราสาท จึงหมายถึง ความสดใส ความสว่างไสวของการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะอยู่ในสภาพป่าแอ่งแคไหน ไทดำก็สามารถฟื้นคืนและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างรุ่งเรืองเช่นเดียวกับสายรุ่ง จากความหมายของลายแมงก่าบี้ และลายรุ่ง จึงมีความหมายที่เชื่อมโยงธรรมชาติที่สอดคล้องกับฟ้าฝนและความอุดมสมบูรณ์

ลายผ้าซิ่น “ลายนาคเกี้ยวกัน” ลายแมงก่าบี้ และลายรุ่ง เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และโลกทัศน์ของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดที่มีความเชื่อในเรื่องนาค เช่นเดียวกับชาติพันธุ์อื่นในสังคมจังหวัดเลย

2. การสื่อความหมายถึงอำนาจและชนชั้นทางสังคม

โดยปกติแล้วหญิงชาวไทดำ จะนุ่งผ้าซิ่นสีดำลายแดงโมในชีวิตประจำวัน หากแต่เมื่อถึงวันสำคัญหญิงชาวไทดำจะสวมซิ่นลายนางหาญเพราะถือว่าซิ่นนางหาญเป็นผ้าซิ่นที่สวยงาม มีฐานะร่ำรวย ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว สังคมไทดำมีความเชื่อในเรื่องของสายตระกูล เชื่อว่าผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองของไทดำคือผู้ที่มาจากตระกูลสิงล่อเก้าหรือสิงล่อ แม้ว่าปัจจุบันนี้ความเชื่อเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่ยังมีสัญลักษณ์ร่องรอยการของแบ่งชนชั้นทางสังคมคือ เมื่อถึงช่วงเวลาของการประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีเสนเฮือน พิธีป่าดง แล้ว ตระกูลใหญ่ อย่างตระกูลสิงล่อ จะทำพิธีก่อนตระกูลอื่น ๆ ในชุมชน นั่นคือร่องรอยของชนชั้นที่ยังถูกนำเสนอในรูปแบบสัญลักษณ์

ส่วนการสื่อความหมายในเชิงชนชั้น ผ่านผ้าซิ่นนั้นเชื่อว่า “ซิ่นนางหาญ” เป็นผ้าซิ่นสำหรับผู้หญิงในตระกูลชั้นสูง ตำนานจากเมืองขอลลา ประเทศเวียดนามได้กล่าวถึงตำนานซิ่นนางหาญว่า “ผู้หญิงชาวไทดำ ชาวเมืองฐาน (เมืองเถียน ประเทศเวียดนาม) ชื่อ นางหู่ เป็นผู้นำในการขับไล่ “พวกห่าน” (คนจีน) หลังจากชนะสงครามกอบกู้บ้านเมืองได้แล้ว เมื่อเสร็จจากศึกสงครามก็เป็นแม่บ้านทอผ้า ดูแลครอบครัว และได้ทอผ้าถวายพระราชินีของชาวไทดำ ซึ่งราชินีชาวไทดำ ได้เปลี่ยนชื่อจากนางหู่ เป็น “นางหาญ” เพื่อเป็นการยกย่องที่สามารถนำกองทัพรบชนะข้าศึกได้ ผ้าซิ่นที่ทอโดยนางหู่จึงถูกเรียกตาม

ชื่อใหม่ว่า “ซินนางหาญ” (ภคพล รอบคอบ, 2563 : 77) ส่วนเรื่องเล่าในชุมชนไทดำกล่าวว่า “ซินนางหาญ หรือ ผ้านางหาญ” เริ่มมีขึ้นตั้งแต่สมัยที่ยังไม่ทราบได้ แต่ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้นำมาจากเมืองแฉ่ง หรือเมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม สมัยอพยพมาลาว กล่าวกันว่า “ผ้านางหาญเป็นผ้าถุงของภรรยาเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งทอขึ้น” เพื่อให้ใส่ให้แตกต่างจากผ้าถุงไทดำทั่วไป เป็นเครื่องแต่งกายของชนชั้นเจ้านายฝ่ายหญิง บุคคลทั่วไปไม่สามารถนำมาสวมใส่ได้ จะไม่นำมานุ่ง เพราะทอถวายเจ้าชนชั้นสูง เช่น ราชนี และเชื้อพระวงศ์เท่านั้น (สำลาน กรมทอง, สัมภาษณ์, 2565)

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผ้าซินนางหาญนั้นมีนัยยะถึงชนชั้นทางสังคมชั้น ผู้เขียนเห็นว่าผ้าซินนางหาญเป็นผ้าถุงที่มีลวดลายงดงาม ทอยาก และใช้ความประณีตดังนั้นหากมองในมิติอำนาจแบบทุนนิยมจะเห็นว่าคนที่มีฐานะหรือคนชั้นสูงจึงจะสามารถเป็นเจ้าของที่หรือสามารถสวมใส่ได้ และหากมองในมิติอำนาจทางสังคมไทดำ จะเห็นว่าชาวไทดำมีความเชื่อในเรื่องของชนชั้นปกครองและผู้ถูกปกครอง ผู้ที่สามารถสวมผ้าซินนางหาญได้คือคนชั้นสูงหรือชนชั้นปกครอง ดังนั้นนัยยะของการสวมผ้าซินนางหาญจึงเป็นวาทกรรมของผู้อำนาจไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางเศรษฐกิจหรืออำนาจทางการเมืองการปกครอง

นอกจากวาทกรรมดังกล่าวแล้ว เรื่องเล่าเกี่ยวกับผ้าซินนางหาญของกลุ่มชาวไทดำ บ้านน้ำกุ่ม สปบ.ลาว พบว่า แฝงนัยยะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาผีของชาวไทดำ ดังเรื่องเล่าที่ว่า ในอดีตกาลครั้งหนึ่งขณะที่หมอเสนาทำพิธีเสนาตามไปตามเอาขวัญคนป่วย ให้คืนมาสู่ร่างกายให้ผู้ป่วยนั้น ปรากฏว่าค้นหาวางไรก็ไม่พบ และทราบว่าการหลวงพ่อพระสงฆ์รูปหนึ่งเอาขวัญของคนป่วยนั้นไปซ่อนในกล่อง แล้วพระสงฆ์เอวาวงไว้ที่ตักของตน หมอเสนาทำการขอร้องโดยใช้ผิมนต์ขอจากพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็ไม่ให้ และต่อลู่โดยใช้ผิมนตร์สู้กับพระสงฆ์ไม่ได้ ขอคืนพระสงฆ์ก็ไม่ยอมให้คืน นางหาญซึ่งเป็นหญิงสาวที่สวยงามฉลาดหลักแหลมจึงเข้ามาช่วยหมอเสนา โดยเอาชิ้นของตนผูกปลายไม้ (ทำเป็นเหมือนผืนธง) แล้วนำไปกวัดแกว่งที่ศีรษะของพระสงฆ์รูปนั้น พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ถือศีล กล่าวอาบัติ หรือทำผิดเพราะผ้าซินจะปกคลุมศีรษะของตน จึงค่อย ๆ ถอยหนีออกไป และทิ้งกล่องขวัญไว้ ผิมนต์จึงเอากล่องนั้นกลับมาได้ทำให้ผู้ป่วยหายเจ็บป่วย ซึ่งจะพบในการประกอบพิธีเสนทุกครั้งที่หมอเสนาจะนำผ้าซินนางหาญมาใส่พาน เรียกว่าป้านซิน เมื่อถึงคราวจะใช้ซินนางหาญปราบมารร้ายทั้งหลาย ก็จะใช้คำบอกกล่าว (ความตามป้านซิน) ดังนี้ “แม่นางหาญแกว่งควยป้อนชิ้น แก่นแด่ป้านไปก่อนอ่อนด้างเนื้อ” (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2551 : 200)

จากเรื่องเล่าดังกล่าวแสดงนัยของความขัดแย้งระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาผีของชาวไทดำ โดยผ้าซินนางหาญมีนัยยะของความเรื่องผีและเป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิงซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามกับพระสงฆ์ในทางพุทธศาสนา ถือได้ว่า ผ้าซินนางหาญสื่อถึงอำนาจทางศาสนา และชนชั้นทางสังคมดังกล่าวข้างต้น

3. การสื่อความหมายถึงความกล้าหาญ และความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ

เรื่องเล่าของผ้าซินนางหาญมีหลากหลายมิติ ส่วนเรื่องเล่าเกี่ยวกับผ้าซินนางหาญต่อไปนี้มีนัยถึงวีรสตรีหรือความกล้าหาญ ตลอดจนความกตัญญูที่มีต่อผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ตามตำนานที่ว่า มีพี่น้องที่เป็นหญิงชาวไทดำ 3 คน คนแรกเป็นผู้คิดค้นการมัดลายและทำการทอผ้าซินนางหาญ แต่ทอยังไม่ทันแล้วเสร็จก็เสียชีวิตลงโดยไม่ทราบสาเหตุ หญิงคนที่สองจึงได้ทอผ้าซินนางหาญต่อจากพี่สาวคนแรก ในระหว่างทอก็เสียชีวิตตามกันไปเป็นคนที่สอง ต่อมาหญิงคนที่สามที่จะทอผ้าซินนางหาญต่อจึงได้บอกกล่าวผีเรือนว่า “หากทอขึ้นผืนนี้สำเร็จ เมื่อมีการเสนเอื่อนจะนำผ้าที่ทอได้ผืนแรกนี้ใส่สำหรับไหว้ผีเรือนก่อน” แล้วหญิงคนที่สามจึงสามารถทอผ้าซินนางหาญผืนดังกล่าวได้สำเร็จ และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชาวไทดำจึงนิยมใช้ซินนางหาญประกอบในพิธีกรรมการเสนเอื่อนมาจนถึงปัจจุบัน ในสมัยก่อนซินนางหาญจะใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เลี้ยงบ้านหลอเอื่อน แสนเอื่อนใส่ในพานแม่บ้านนาง หรือแม่ในอดีตชาติ (สำลาน กรมทอง, สัมภาษณ์, 2565)

จากเรื่องเล่าดังกล่าวได้แสดงนัยให้เห็นว่า ผ้าชิ้นนางหาญ เป็นสัญลักษณ์ของสตรีที่มีความกล้าหาญ และมีความกตัญญูต่อผีเรือน หรือ บรรพบุรุษ การให้สัญญาต่อผีเรือนว่า “หากทอสำเร็จจะนำผ้าทอมาไหว้ผีเรือนด้วย” แล้วส่งผลให้หญิงคนที่ 3 มีชีวิตยืนยาวและทอผ้าได้สำเร็จเพราะความกตัญญูนั่นเอง ผู้เขียนคิดว่าเรื่องเล่าดังกล่าวได้ปลูกฝังทางสังคมให้หญิงชาวไทดำมีความกล้าหาญ และมีความกตัญญูต่อผีเรือนนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับทางลักษณะทางสังคมของชาวไทดำที่มีความเชื่อในผีบรรพบุรุษหรือมีความกตัญญูบรรพชน ผ่านพิธีกรรมเสนเฮือน พิธีปาดตง นั่นเอง

4. สื่อความหมายถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวไทดำ (ลายขิดตุ้ม)

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย 2 ครั้ง ครั้งแรกเข้ามาประมาณ 2423 สมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงที่เกิดสงครามฮ่อ และครั้งที่ 2 เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2450 ไทดำบ้านนาป่าหนาดอพยพเข้ามาประเทศไทย ครั้งแรกได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ทุ่งสนามแจง จังหวัดลพบุรี ประมาณ 8 ปี เมื่อเหตุการณ์สงบในปี 2430 รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาตให้ไทดำเดินทางไปดินแดนของตนที่สิบสองจุไทย โดยให้ไปกับฝรั่งเศสได้ตามความสมัครใจ ไทดำกลุ่มนี้อาจจะไม่สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสังคม และวัฒนธรรมของคนไทยในประเทศไทย ทำให้ไม่มีความสุขในพื้นที่ใหม่ที่มีสิ่งแวดล้อมใหม่ ทั้งสภาพอากาศ สภาพภูมิประเทศ โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่อยากกลับบ้านเดิมของตนมาก (กร ไพศุณย์, สัมภาษณ์ 13 เมษายน 2551) จากประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวไทดำที่บ้านนาป่าหนาด จะเห็นว่าชาวไทดำคือผู้พลัดถิ่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่ใหม่นั้นคือเข้ามาอยู่เชียงคานเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว ชาวไทยดำจึงต้องมีการปรับตัวอยู่ในสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมของชาวไทยเลย และไทได้ จากเรื่องเล่าความทรงจำพบว่า “ในระยะแรกที่ตั้งหมู่บ้านนาป่าหนาดจะไม่ให้คนนอกหมู่บ้านเข้ามาในหมู่บ้านของตนโดยเด็ดขาด และไม่ยอมให้บุตรของตนออกไปนอกบ้าน เข้าทำงานที่ว่า “คนในบ่ให้ออก คนนอกบ่ให้เข้า” ไม่ให้ลูกหลานของตนแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้านอย่างเด็ดขาด” (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2551 : 71) ทั้งนี้เพื่อต้องการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทดำและเป็นการหลอมรวมคนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันให้เป็นปึกแผ่นบนพื้นที่ใหม่ ซึ่งการรวมคนไทดำในพื้นที่ใหม่นี้ พยุงพร ศรีจันทวงษ์ และคณะ (2562 : 49) ได้กล่าวว่า ชาวไทยดำได้ใช้ความเชื่อและพิธีกรรมในเรื่องผีเจ้าบ้านเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจของชาวไทดำ ดังความว่า “ด้วยสำนึกของความเป็นคนพลัดถิ่นสำนึกในประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ส่งผลให้ไทดำให้ความสำคัญกับพิธีกรรมเลี้ยงหอเจ้าบ้าน จะเห็นว่าผู้คนทั้งหมู่บ้านจะหยุดทำงาน แล้วมาร่วมพิธีกรรมการเลี้ยงผี”

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นวัฒนธรรมของชาวไทดำนั้นมีความรักในพวกพ้องและต้องการรักษาอัตลักษณ์ของตนด้วยเพราะเป็นคนพลัดถิ่น ดังนั้นในโลกทัศน์ของชาวไทดำจึงแฝงฝังไว้ด้วยความรักในชาติพันธุ์ แล้วถ่ายทอดลายผ้าชิ้นที่ชื่อว่า “ลายขิดตุ้ม” ด้วยต้องการสื่อความหมายว่า “ลายขิดตุ้ม เป็นลายขิดที่ทออยู่บนผืนผ้าชิ้นนางหาญ สื่อให้เห็นถึงความรักใคร่กลมเกลียวของพี่น้องไทดำ หรือพี่น้องชาวไททรงดำ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็รักสามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังที่ เพชรตะบอง ไพศุณย์ (2565 : สัมภาษณ์) ให้สัมภาษณ์ว่า ลายขิดตุ้มที่ทออยู่บนผืนผ้าชิ้นนางหาญมาจากงาน “ตุ้มโฮม พี่น้องไทดำ หรือ ตุ้มโฮมพี่น้องไต” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พี่น้องไทดำบ้านนาป่าหนาด และพี่น้องไทดำในที่อื่น ๆ มาร่วมพบปะสังสรรค์กัน เพื่อถามข่าวสารข้อมูลแลกเปลี่ยน เติมเต็มข้อมูลด้านวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน งานตุ้มโฮม พี่น้องไทดำ หรือ ตุ้มโฮมพี่น้องไต สื่อให้เห็นว่า ชาวไทดำจะอยู่ที่ไหนในเขตประเทศไทย หรือเขตประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อถึงคราวจัดงานนี้ขึ้นก็จะมารวมกลุ่มกัน สื่อให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพี่น้องชาวไทดำ

โดยสรุป ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งซึ่งมีวัฒนธรรมการเล่าเรื่องโดยเฉพาะผ้าชิ้นชาวไทดำมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับผ้าชิ้นนางหาญ ตลอดจนเรื่องเล่าเกี่ยวกับลวดลายต่าง ๆ เมื่อโลกเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ จังหวัดเลยได้เปิดรับการท่องเที่ยว ส่งผลให้ชาติพันธุ์ไทดำได้เปิดวัฒนธรรมของตนสู่โลกภายนอก ทำให้ผู้คนเข้ามาศึกษาค้นคว้าและท่องเที่ยว ชาวไทดำได้นำเรื่องเล่าซึ่งเป็นข้อมูลคติชนวิทยาประเภทหนึ่งมาสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่ม สร้างผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยว

โดยเฉพาะผ้าทอ จำพวกผ้าซิ่น ทำให้สินค้ามีความหมาย และกลายเป็นสินค้าที่มีราคา เป็นที่สนใจจับจองแก่นักท่องเที่ยว และผู้คนทั่วไป

บทสรุป

ผ้าซิ่นลายนางหาญของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีวดลายสำคัญ และโดดเด่น 5 ลาย ได้แก่ หมี่ลายนาคเกี่ยวกัน หมี่ลายนาคเกาะกัน หมี่สายรุ้ง ชิดลายตุ้ม และ ชิดลายแมงก่าเบี้ย (ผีเสื้อ) ลายผ้าดังกล่าวนี้ สื่อความหมายทางวัฒนธรรม 4 ด้าน คือ 1. การสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ และความรุ่งเรือง 2. การสื่อความหมายถึงอำนาจและชนชั้นทางสังคม 3. การสื่อความหมายถึงความกล้าหาญ และความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ 4. สื่อความหมายถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวไทดำ (ลายชิดตุ้ม) ซึ่งการสื่อความหมายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของชาวไทดำมีต่อธรรมชาติ ผู้คนในสังคม และสิ่งเหนือธรรมชาติ ในลักษณะการผสมผสาน แล้วต่อยอดผ่านศิลปะลายผ้าได้อย่างกลมกลืน และงดงาม

เอกสารอ้างอิง

ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2529). การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

การเมืองสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน : กรณีศึกษาหมู่บ้านนาป่าหนาด.

ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เพชรตะบอง ไพศุณย์. (2553). การปรับตัวทางวัฒนธรรมของไทยดำในกระแสการเปลี่ยนแปลง :

กรณีศึกษาเปรียบเทียบไทดำในประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.

วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

พยุ่งพร ศรีจันทวงษ์ และคณะ. (2562) เรื่องเล่าภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย ภูมิปัญญา

ท้องถิ่นกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ. เลย : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

เพ็ญนิภา อินทรตระกูล. (2535). การนับถือผีของชาวไทยดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย

จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ภคพล รอบคอบ. (2563). การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสืบสานการทอผ้าพื้นเมืองของชุมชน

บ้านนาป่าหนาด อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์.

อิสริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ และไทยโรจน์ พวงมณี. (2561). การวิเคราะห์ผ้าขึ้นลายนางหาญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ

อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย. การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 56. กรุงเทพฯ : หน้า
827-833.